

- Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2016, 382 s.

Değerlendiren: Vahdettin Işık*

Yaşadığımız gündem yoğunluğu, meseleleri kendi bağlamında konuşmayı her gün biraz daha zor hale getiriyor. Bu durum güncel ve somut bir meseleyi ele alırken de, daha derin bir meseleye dair yazarken de geçerli. Oysa ufkumuzu sınırlandıran bu gerilim aşılmadan olup biteni doğru anlamak imkânsız. Hele de İslamcılık gibi, tarihi ve sosyolojik derinliği olan meseleleri konuşmak için soğukkanlı bir çabaya girişmekten başka bir yol yok. Neyse ki, bu gerilimi gören ve emeğini bu çepere göre ayarlamamış olan çalışmalar hepten yok değil. Mehmet Ali Büyükkara'nın Klasik Yayınları'ndan çıkan Çağdaş İslami Akımlar adlı kitabı da bu çalışmalardan birisi.

M. Ali Büyükkara Kelam Tarihi ve Okulları, İslam Mezhepleri ve Çağdaş İslami Akım ve Hareketler hakkında çalışmalar yapıyor. Özellikle Şii'lik, Neo-selefcî ve Vehhabi akımlarla ilgili yayımlanmış kitapları ve makaleleri bulunmaktadır. Meseleleri ele alışındaki sükûnetli ve mutedil tutumu ile dikkatleri çeken Büyükkara, çağdaş İslami akımlar ile ilgili gerilimli ve tarafgirlik ekseninde şekillenmiş yaygın tutumu aşan az sayıda insandan biri.

Büyükkara'nın Çağdaş İslami Akımlar adlı kitabı, Takdim'inde de belirtildiği gibi bir ders kitabı niteliğinde hazırlanmış. Bu öğretim öncelikli çabanın her bir bölümünden sonra, "Temel Sorular" ve araştırmacılara ilgili konuların kaynaklarını sıralayan "İleri Okumlar İçin Öneriler" bölümü eklenmiş (s. 40-41, 127- 128, 200-201, 247-248).

Yazar hem İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı bölümlerinde okutulan Çağdaş İslam Akımları dersini okuturken duyulan ihtiyacı karşılama hem de özellikle son yıllarda İslam dünyasında yaşanan devrim süreçleri, işgaller ve bu işgallere karşı direnişler, İslam adına sürdürülen terör hadiseleri gibi gündemler dolayımından gittikçe daha fazla gündeme gelen din-siyaset ilişkileri, sekülerleşme ve modernleşme gibi meseleleri anlamaya katkı sağlamayı hedefliyor. Okuyucunun, kitabı okuduktan sonra çalışmanın bu amaca katkıda bulunduğunu teslim edeceğini düşünüyorum. Gerek dilindeki anlaşılabilirlik ve itidali, gerekse de meseleyi içeriden gören bir kavrayışın doğurduğu vukufiyeti kitabın hemen her aşamasında hissetmek mümkün. Salt bir dış gözlemlerle yakalanması zor çözümler bu önermemizi doğruluyor. İslami akımları değerlendirirken, daha kitabın Takdim bölümünün girişinde belirtildiği gibi, İslam tarihinin ilk dönemlerinde ıslah hedefiyle ortaya çıkarak mezhepleşmiş veya zayıflayıp gitmiş siyasi ve fikrî oluşumları salt o döneme mahsus görmeyerek günümüzdeki oluşumları da bu süreklilik ve bütünlük içerisinde ele alması, Türkiye'de yaygın olmayan isabetli bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu isabetli tutuma katkı sağlayan şeylerden birisi de yazarın yargılayıcı bir yaklaşım yerine anlamayı esas alan bir yaklaşım sergilemesidir. Nitekim kendi dilinden aktararak ifade edersek, bu çalışmayla yazar "*tanım ve tanışmanın da ötesinde, karşılıklı önyargıları aşma, ihtilafların çözümünde ve birlik-beraberlik projelerinde sağlam bir bilgi zeminine basarak inisiyatif kullan-*

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.6.11.D0130

ma, ümmetin çeşitliliğini, zenginliğini, güçlü yanlarını, ihtilaf ve zaafalarını göstererek bugüne ve geleceğe ışık tutma"yı bir sorumluluk olarak görmektedir.

Kitap giriş bölümüne ek olarak üç ana bölümden oluşuyor. Giriş bölümünde günümüz İslami hareketlerinin tarihî arka planını oluşturan 19. yüzyıl ihyacılarının doğuşu ve ilk ihyacılar/İslamcılar konu edilmektedir. Bölüm, ihyacılığı hazırlayan nedenler ve ihyacılığın temel meseleleri ile ihyacıların müşterek ve farklı yönlerinin anlatılmasıyla başlıyor. Kitap ilk ihyacılar olarak Seyyid Ahmed Han, Cemaleddin Efgani, Muhammed Abduh ve Mustafa Sabri Efendi'yi tanıtan ve değerlendiren bir başlıkla devam ediyor (s. 29-39).

İhyacıları aynı zamanda İslamcılar olarak değerlendiren yazar, Prof. Dr. İsmail Kara'nın İslamcılık tanımını esas alıyor (s. 21). İlk bakışta kuşatıcı bir çerçeve sunan bu İslamcılık tanımının kanaatimce ciddi bir kritiğinin yapılması gerekmektedir. Uzun ve bir o kadar da yargılayıcı çerçevesi var bu tanımın. "*Aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın*" bir hareket olarak İslamcılığı tanımlayan bu vurguların gerçeklik değeri üzerinde de yeniden düşünmemiz gerekiyor. Zira bu tanımı verdikten sonra Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi (s. 34) ile S. Ahmed Han'ı (s. 29) aynı tanıma sığdırabilmek bir "*kuşatıcılık*" örneği midir yoksa bir '*ölçü*' belirleme sorunu mu söz konusudur sorusunu sormalıyız. Kuşkusuz bu türden sorular sormadan mevcut çözümlenmeleri aşan bir dil kurmamız mümkün olmayacaktır.

Çağdaş İslami Akımların tasnifinin zorluğundan bahseden yazar, bu tasnifi yaparken ilgili akımların ana kaynaklara bakışları, geleneğe dönük tavırları, din-siyaset ilişkilerindeki görüş ve tutumları, teşkilat karakterleri, liderlik tipolojileri, hitap ettikleri kesimlerin niteliği, odaklandıkları faaliyet biçimleri ve Batı'ya tavır alış şekilleri gibi kriterleri esas almaktadır.

Birinci bölümün ana başlığı "*Gelenekçilik*". Gelenekçiliğin temel özelliklerini değerlendiren yazar, gelenekçiliği de kendi içinde "*selefiye*", "*medrese*" ve "*tarikât*" gelenekçiliği olarak tasnif ediyor. Her bir başlığın altında dünyadaki farklı akımları konuşandıran yazarın bu bölümde Türkiye'ye dair sadece Halidiye Nakşiliğine yer vermesi dikkatimizi çekiyor. Elbette çok ciddi yasal, iktisadi ve bunların tetiklediği pek çok sosyolojik zorluğun çoraklaştırdığı bir ülke olarak Türkiye'nin çok münbit bir yer olduğu söylenemez. Kanaatimce, tüm sınırlılıklarına karşın, bir şekilde varlığını özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sürdüren medreselere bu başlık altında yer ayırmak gerekirdi. Yapılan çalışmalarda bu medreselerin Türkiye İslami hareketine katkısının yeterince değerlendirilmediğini ve bunun bir nakısa olduğunu düşünüyorum. Doğrudan medrese tahsili alan kişiler yanında, bu medreselerin oluşturduğu kültürel ve manevi iklimin etkisinde yetişen insanların Türkiye İslamcılığına katkısına araştırmalarda yer veren çalışmalara ihtiyacımız olduğunu teslim etmemiz gerekiyor.

İkinci bölümün ana başlığı ise "*İslahatçılık*". İslahatçılığı "*kültürel İslahatçılık*" ve "*siyasal İslahatçılık*" olarak ikiye ayıran Büyükkara, Nurculuk ve Süleymançılık diye bilinen cemaatleri Nedvetu'l-Ulema ve Muhammediye ile kültürel İslahatçılık başlığında ele alırken, İhvan-ı Müslimin, Cemaat-i İslami, Hizbu't-Tahrir, Hizbullah ve Ensarullah gibi hareketleri de siyasal İslamcılık başlığında ele almaktadır. Büyükkara bu başlık altında Türkiye'den herhangi bir hareketi değerlendirmiyor. Bir bütün olarak bu değerlendirmenin gerekçelerini anlamak mümkün olsa da, Milli Görüş Hareketini bu başlıkta değerlendirmenin mümkün olup olmadığını yeniden düşünmekte fayda görüyorum. Doğrudan Milli Görüş Hareketinin organik yönlendirmesinde olmasa da MTTB ve Akıncılar gibi mücavir çalışmalarla birlikte ele

alındığında, Milli Görüş Hareketinin de Türkiye'ye özgü şartlar altında İhvan vb. yapılanmalarla fazlasıyla benzerlikler gösterdiğini düşünebiliriz. Kitabın ekler bölümünde "*Türkiye'deki Radikal Dini-Siyasi Hareketler*" başlığında Milli Görüş Hareketi ele alınmış. Kanaatimce, Büyükkara'nın "radikal" kavramını açıklığa kavuştururken isabetle yaptığı değerlendirmeye, "köktenci" ya da "kökten dinci" yerine, "kökten değişimci" tanımını uygun görmesi de dikkate alınarak, Milli Görüş Hareketinin kitaptaki konuşturıldığı yer ile ilgili bir kez daha değerlendirme yapmakta fayda var. Keza Türkiye'deki İslami akımların önemli bir kısmının ek bölümde işlenmesi, İsmail R. Faruki ve İslam Düşünce Enstitüsü gibi bazı çalışmaların eserde yer bulamaması da yeniden düşünülmalıdır.

Çalışmanın veri zenginliği ve çerçeve genişliği dikkate alındığında, kullanılan birçok dipnotun ikincil kaynaklardan oluşmasının da ana kaynaklarla öğrenciyi tanıştırma imkânlarını zayıflatacağını düşünüyorum. Muhtemelen öğrencinin kolaylıkla ulaşabileceği varsayımı ile böylesi bir yol izlenmiş olabilir. Yine de böylesi bir ders kitabında birincil kaynak kullanmanın öğrencileri kaynaklarla buluşturmak için daha doğru bir yol olacağını düşünüyorum.

Bunlara karşın teslim etmemiz gerekiyor ki, Büyükkara'nın kitabı Türkiye'de çokça bilinen akımlar yanında bilinmeyen pek çok kişi ve hareketi de bir bütünlük içerisinde veren ilk çalışmadır. Kitap genel okuyucuyu ve öğrencilerin ihtiyacını önceleyerek hazırlanmış olmasına karşın, alana dair çalışma yapan insanlara da pek çok veri sunuyor. Keza Büyükkara'nın dilindeki sadelik, cümlelerindeki akıcılık ve değerlendirmelerindeki itidal özellikle gerilimli bir dilin hâkim olduğu günümüzde her türlü takdiri hak ediyor. İçeriden ama savunmacı ve/ yahut yargılayıcı değil anlama ve kavrama öncelikli bir düşüncenin izlerini kitabın hemen her aşamasında görebilmek mümkün. Mesela, Gelenekçi-İslahatçı ve Modernist üçlemesi ekseninde tasnif ettiği kişi ve hareketleri tespit ederken, bu çizgiler arasındaki geçişkenliklerin farkında olmaya önem atfeden yaklaşımı yazarın itidalini takviye ediyor. Nitekim, "gelenekselcilik"i "modernist" akımlar başlığında değerlendirmesi (s. 244) yazarın dilindeki yalınlığın entelektüel kavrayışındaki derinliğine mani oluşturmadığına dair güzel bir örnek oluşturmaktadır. Benzer şekilde "reform", "modernist" vb. kavramları kullanırken de bir ihtiyat payı bırakan bu dile hemen hepimizin ihtiyacı var.